

УДК 631.15:633.1

Б. В. Погріщук,

к. е. н., доцент, Вінницький інститут економіки Тернопільського національного економічного університету

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА У ЗЕРНОПРОДУКТОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ

У статті розглянуто, обґрунтовано напрями підвищення ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу на базі застосування кластерного підходу до організації виробництва.

The ways of efficiency enhancement as well as the functioning of a complex on manufacture of grain on the basis of cluster approach production organization.

Ключові слова: кластерний підхід, зернопродуктовий підкомплекс, організація, виробництво.
Key words: cluster approach grain subcomplex, organization, production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективність функціонування зернопродуктового підкомплексу залежить від розвитку системи організаційно-економічних відносин між сільськогосподарськими, переробними підприємствами, організаціями, що забезпечують раціональне виробництво, транспортування, зберігання, переробку, реалізацію зерна та продуктів його переробки. Потреба щодо забезпечення конкурентоздатності й стійкості вітчизняного підприємства вимагає застосування відповідних підходів до організації зазначених процесів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема організації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі порушена в працях багатьох вчених, зокрема В.І. Бойка, С.С. Бакая, Ю.П. Воскобойніка, О.Ю. Єрмакова, М.Г. Лобаса, І.І. Лукінова, О.В. Овсянікова, В.Л. Перегуди, М.Я. Полоцького, О.О. Сторожука, П.Т. Саблука, Р.П. Саблука, О.К. Слюсаренка, І.І. Червена, О.Г. Шпикуляка та інших. Але, незважаючи на вагомий розробки в даній сфері, питання підвищення ефективності функціонування за рахунок організаційних факторів потребує поглибленого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Обґрунтувати необхідність застосування кластерного підходу до організації виробництва, визначити особливості застосування кластерної системи з метою підвищення ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Потреба в підвищенні економічної ефективності регіональних господарських комплексів ставить перед регіонами завдання, що пов'язані з вибором моделі регіональної економіки.

Відповідно до теорії М. Портера, "кластер — це група географічно сусідніх взаємопов'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють в окремій сфері, характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюють один одного" [1, с. 207].

Сутність поняття "кластер" полягає в об'єднанні окремих елементів (складових частин) в єдине ціле для виконання окремої функції або реалізації окремої цілі підприємництва.

В основу використання кластерного підходу покладено методи формування конкурентних переваг. Даний підхід полягає в створенні інтегрованої схеми, що складається з підприємств, які виконують різні функції і об'єднані одним технологічним процесом, результатом якого є кінцевий продукт, створений зусиллями всіх учасників об'єднання. Проблеми оптимізації розміщення галузей та регіональної спеціалізації стають актуальними в періоди крупних економічних перетворень, адже кластер є агломерацією провідних підприємств, постачальників комплектуючих, послуг і матеріалів, а також пов'язаних з даною галуззю структур, що забезпечують ресурсами необхідними для розвитку [2, с. 4].

Формування та функціонування галузевих кластерів відбувається поетапно і враховує кілька етапів життєвого циклу типового галузевого кластера.

Рис. 1. Умови створення регіонального зернопродуктового кластера

Етап 1. Народження кластеру. Часто зумовлюється історичними обставинами, такими як наявність сировини, спеціальні знання в науково-дослідних організаціях або традиційне "ноу-хау", спеціальні або сучасні вимоги певної групи (географічно концентрованих) клієнтів чи фірм, місцезнаходження фірм або підприємств, що представляють важливі інновації в технологіях, які стимулюють зростання багатьох інших. На першому етапі кластерного розвитку створюються нові МСП, що веде до географічної концентрації компаній, які знаходяться на майже тій самій виробничій стадії.

Етап 2. Як тільки підприємства агломеруються, вони отримують більше вигоди, зумовленої зовнішніми факторами, та акумулюють її. Першим зовнішнім економічним фактором є створення групи спеціалізованих постачальників і фірм з обслуговування, які часто утворюються після вертикальної дезінтеграції компаній, та створення спеціалізованого ринку праці.

Етап 3. Формування нових організацій, що надають послуги декільком фірмам у зростаючому кластері, наприклад науково-дослідні інститути, спеціалізовані навчальні заклади та бізнес-асоціації.

Етап 4. Розвиток зовнішніх економічних факторів і виникнення нових місцевих організацій збільшують важливість, престиж та привабливість кластера. Це може привести до того, що більше фірм і висококваліфікованих працівників приєднуються до кластера, таким чином збільшуючи його привабливість. Збільшення кількості підприємств у кластері сприяє не стільки зростанню конкуренції, скільки підвищенню ефективності його функціонування.

Етап 5. Створення неринкових некомерційних активів у вигляді взаємовідносин, що сприяють безкоштовному обміну інформацією та

знаннями, й допомагають координувати господарську діяльність. Таким чином, зрілі регіональні кластери можуть сполучати спеціальні, диференційовані та локалізовані відносини між особами та організаціями, які координуються щоденною співпрацею або правилами, що найчастіше діють тільки за умови сусідства.

Етап 6. Кластер може бути успішним десятиріччями або стати частиною нового кластера, однак багато регіональних кластерів згодом входять у стадію занепаду. Занепад кластера часто відбувається тому, що бізнес-поведінка у технологічному, інституціональному, соціальному й культурному аспектах стає більш внутрішньо орієнтованою.

На нашу думку, для реалізації кластерної моделі розвитку необхідно забезпечення певних умов (рис. 1).

Економічні інтереси забезпечують основні умови підприємницької чи загальної структури, що обов'язково базується на наявності зацікавлених учасників кластерних об'єднань і отриманні ними економічної вигоди.

Інформація виступає джерелом знань, що реалізується у високотехнологічній продукції, здійснює інноваційний вплив на матеріальне виробництво. При створенні кластерного об'єднання інформація має бути доступною й відкритою для потенційних учасників кластера, що дозволить отримати переваги в системі залучення ресурсів та збутовій політиці.

Інвестиційно-інноваційне забезпечення зернопродуктового кластера являє собою сукупність заходів інвестиційного характеру (залучення, акумулювання, накопичення, вкладення, розподіл), спрямованих на здійснення інноваційних процесів і прискорення науково-технічного розвитку виробництва, зберігання, переробки, реалізації зерна і зернопродуктів.

Важливе значення в розвитку зернопродуктового кластера належать поглибленню вертикальної і горизонтальної інтеграції, визначення її особливостей за ринкових умов господарювання. В зернопродуктовому підкомплексі регіонів назріла необхідність у формуванні організаційно-правових структур, які сприяли б консолідації фінансових ресурсів, концентруванню управління рухом продукції по технологічному ланцюгу, залученні додаткових інвестицій, забезпеченні повного завантаження високотехнологічних потужностей по зберіганню і транспортуванню, забезпеченню і моніторингу. Інтеграція в межах кластеру передбачає використання нових кластерних технологій співробітництва організацій на галузевому і територіальному рівнях.

Економічний ефект від створення кластерів

зумовлений кооперацією, що дозволяє ефективно використовувати сукупний потенціал мережових партнерів.

Втім, на відміну від звичайних форм коопераційно-господарських взаємодій малого, середнього і великого бізнесу, кластерні системи характеризуються такими особливостями:

— часто наявністю великого підприємства-лідера, що визначає довгострокову господарську, інноваційну та інші стратегії в системі;

— територіальною локалізацією господарюючих суб'єктів — учасників кластерної системи;

— стійкістю господарських зв'язків господарюючих суб'єктів — учасників кластерної системи, домінуючим значенням цих зв'язків для більшості її учасників;

— довгостроковою координацією взаємодії учасників системи у межах її виробничих програм, інноваційних процесів; основних систем управління, контролю якості та ін. [3].

Кластери мають значні переваги в конкурентній боротьбі, адже поєднують одночасно співробітництво і конкуренцію.

Можливостями підвищення конкурентоспроможності організацій, об'єднаних в кластери, є:

— використання переваг співпраці в одній географічній зоні;

— спрямованість на високотехнологічні інноваційні проекти;

— стимулювання створення нових організацій, які в майбутньому стають учасниками кластера, що виступає підсилюючим фактором.

Доцільність створення зернопродуктового кластера зумовлена й особливостями розвитку зернопродуктового підкомплексу:

1) формування інноваційного потенціалу відбувається на зовнішньому та внутрішньому рівні, тобто відображає тенденції усього підкомплексу та окремих підприємств;

2) можливість застосування кластерного підходу для проведення аналізу інноваційного потенціалу, що зумовлено залежністю від природних факторів, сезонністю зерновиробництва та територіальним розміщенням виробничих і переробних підприємств;

3) створення конкурентних переваг в результаті застосування інноваційних підходів у діяльності підприємств, яке позитивно впливає на економічний розвиток усього підкомплексу;

4) вирощування нових сортів з покращеними властивостями, що відповідає регіональним особливостям, сприяє підвищенню ефективності зерновиробництва;

5) максимальне розширення місткості внутрішнього ринку зернопродуктів за рахунок освоєння їх нових видів;

6) зосередження виробництва цієї продукції у великих аграрних формуваннях, що забезпечує прискорення впровадження інноваційних ресурсів;

7) поглиблення господарської та зональної спеціалізації зерновиробництва, що сприяє зосередженню на виготовленні певного типу інноваційної продукції;

8) формування інтеграційних структур, розвиток сфери реалізації, гуртової і роздрібно торгівлі зернопродукцією;

9) формування ефективних джерел інвестицій для розвитку інноваційної діяльності, заходи щодо інвестиційної привабливості зерновиробництва.

ВИСНОВКИ

Застосування кластерного підходу до організації виробництва у зернопродуктовому підкомплексі на регіональному рівні сприятиме підвищенню ефективності заходів державного регулювання. Для впровадження кластерних моделей у практику функціонування зернопродуктового підкомплексу необхідно: сформувати інституційне забезпечення державної консультативної підтримки, кластероформуючі ядра (наприклад, збутових або переробних структур, дослідних підприємств); розробити й забезпечити реалізацію інноваційної стратегії розвитку регіону.

Перевагами використання кластерної моделі взаємодії є: можливість спільного використання об'єднаних капіталів і прискорення інновацій; можливість спільного використання ресурсів; визначення ефективної спеціалізації підприємств; узгоджений поділ ринку й уникнення непродуктивної конкуренції; отримання ефекту масштабу та усунення недоліків, спричинених малими розмірами підприємств; зниження і розподіл ризиків; підвищення стійкості окремих підприємств і мережі в цілому; встановлення довгострокових зв'язків за відтворювальним ланцюгом, включаючи зв'язки між виробником і споживачем.

Література:

1. Портер М. Конкуренция: учебн. пособие. / Пер. с англ. — М.: Изд. дом "Вильямс", 2000. — 495 с.

2. Блудова С.Н. Региональные кластеры как способ управления внешнеэкономическим комплексом региона // Вестник СевКавГТУ. — 2004 — № 2.

3. Бухвальд Е.М. и др. Принципы и механизмы интеграции малого и крупного бизнеса // Сборник науч.статей: Взаимодействие малого и крупного бизнеса. — М.: Институт предпринимательства и инвестиций, 2003. — С.23—25.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2010 р.